

EEN SOCIAAL-ECONOMISCHE SCHEETS
VAN HET RUILVERKAVELINGSGEBIED
K L E V E R S K E R K E

L4
132
A

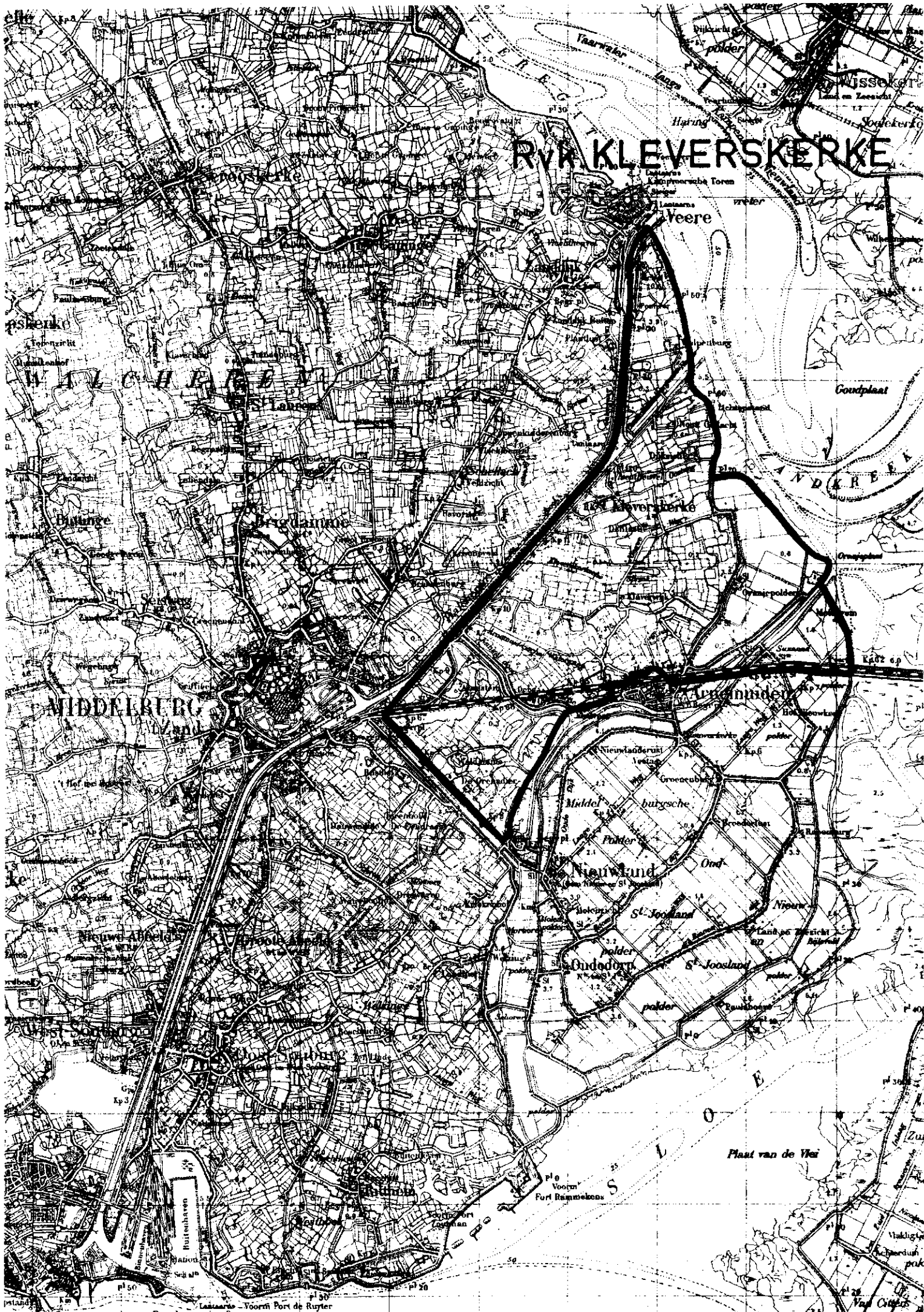
Nota No. 132

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek

's-Gravenhage
juli 1959

I N H O U D

	Blz.
1. ALGEMEEN	3
2. ECONOMISCHE STRUCTUUR VAN HET GEBIED	3
a. De bevolking	
b. De beroepsstructuur	
c. De agrarische beroepsstructuur	
d. Bedrijfsgroottestructuur in heden en verleden	
3. RUIMTELIJKE PRODUKTIE-OMSTANDIGHEDEN	10
a. verkaveling	
b. Eigendom en pacht	
c. Openbare nutsvoorzieningen	
d. Kadastrale en gemeten maat	
4. BEDRIJFSTYPE EN BEDRIJFSVOERING	12
a. Grondgebruik	
b. Bouwlandgebruik	
c. De veestapel	
d. Mechanisatie	
e. Arbeidsbehoefte	
f. Arbeidsvoorziening	
5. LEEFTIJDOPBOUW VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN	18
6. SAMENVATTING	18

Rijk Kleverskerke

Veere

Middelburg

Ungemunden

Nieuwland

Oudedorp

Plaat van de Vei

1. Algemeen

In deze sociaal-economische schets van de ruilverkaveling Kleverskerke wordt een samenvatting gegeven van bestaand statistisch materiaal. In dit geval betreft het hoofdzakelijk de C.B.S.-landbouwteiling van mei 1959.

De gegevens hebben betrekking op de bedrijven, die volgens de door de Cultuurtechnische Dienst samengestelde adreslijst met de ruilverkaveling te maken hebben. Hierbij zijn enkele bedrijven, waarvan de gebouwen buiten het blok staan, maar waarvan het grootste deel van de grond binnen het gebied ligt. De bedrijven kleiner dan 1 ha zijn buiten beschouwing gelaten.

Het ruilverkavelingsgebied Kleverskerke omvat het grootste gedeelte van de gemeente Arnemuiden; de dorpskern van Arnemuiden valt echter buiten het blok. Het ruilverkavelingsblok omvat in het zuidwesten nog een deel van de gemeente Middelburg en in het noorden een klein gedeelte van Veere. Op bijgaande kaart zijn de blokgrenzen aangegeven.

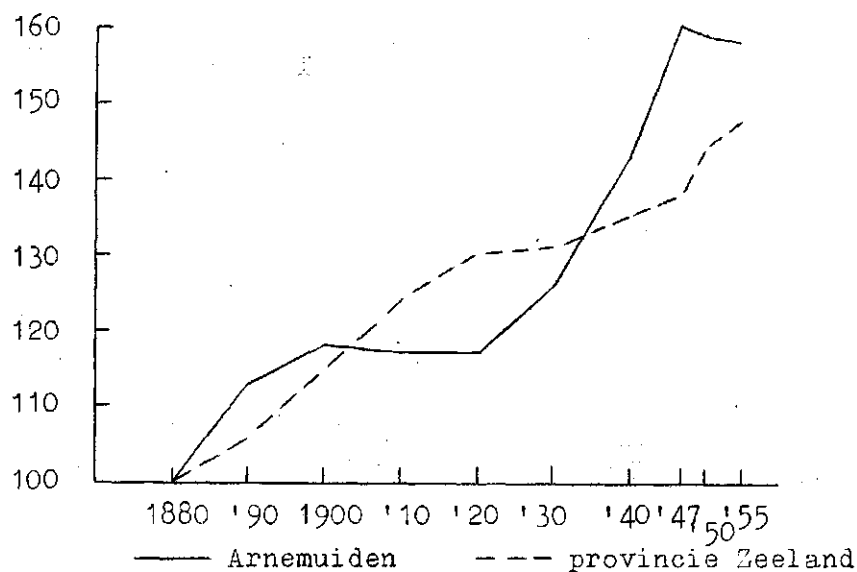
2. Economische structuur van het gebied

a. De bevolking

Het verloop van het aantal inwoners van de gemeente is in grafiek 1 weergegeven, waarbij ter vergelijking de lijn van de provincie Zeeland is toegevoegd.

Grafiek 1

De bevolking sinds 1880
Indexcijfers (1880 = 100)

In 1880 bedroeg het aantal inwoners van Arnemuiden 1811 en in 1955 2853. Het verloop is niet steeds geleidelijk geweest. Zo is tussen 1900 en 1920 het aantal inwoners vrijwel stationair geweest, dit in tegenstelling tot het verloop in de gehele provincie. Na 1920 trad een vrij sterke stijging op tot 1947. Tussen 1947 en 1955 is het inwonertal van Arnemuiden iets teruggelopen. De gemeente heeft een hoog geboorte-overschot. Tussen 1900 en 1920 is dit geneutraliseerd door het vertrekoverschot. Daarna nam het vertrekoverschot af en de pendel toe. Arnemuiden vormt een gesloten gemeenschap, waar men blijft wonen als dat kan. In de oorlog zijn er veel evacués geweest, die daarna weer zijn vertrokken. De toeneming van de bevolking is in Arnemuiden relatief groter geweest dan in de provincie Zeeland.

b. De beroepsstructuur

Voor een inzicht in de beroepsstructuur zijn gegevens beschikbaar uit de volks- en beroepstelling 1947, terwijl een summiere vergelijking mogelijk is met gegevens uit de woningtelling van 1956. Het zijn in beide gevallen echter gemeentelijke cijfers. In tabel 1 is deze vergelijking gemaakt voor de gemeente Arnemuiden.

Tabel 1

BEROEPSBEVOLKING

1947 - 1956

	Aantal personen in								Indexcijfers voor	
	1947				1956				1956 (1947=100)	
	mannen	in %	vrouwen	in %	mannen	in %	vrouwen	in %	mannen	vrouwen
Werkend in de landb.	180	23	211	21	121	15	161	16	67	76
Totaal werkenden	792	-	1009	-	813	-	1008	-	103	100
Werkend buiten de woongemeente	449	57	542	53	444	55	498	49		

Bron: C.B.S.-volks- en beroepstelling 1947
woningtelling 1956.

De omvang van de beroepsbevolking is dus in de negen jaren, die tussen deze beide tellingen liggen, nauwelijks gewijzigd. De agrarische beroepsbevolking is echter in aantal teruggelopen. Daar het aantal pendelaars niet veel is veranderd, zelfs iets lager is geworden, moet dus in Arnemuiden enige verruiming van de niet-agrarische werkgelegenheid hebben plaats gehad. Dat deze werkgelegenheid in de gemeente niet groot is blijkt wel als op het aantal forensen wordt gelet.

Meer dan de helft van de mannen werkt buiten de gemeente.

Voor een nadere beschrijving van de niet-agrarische beroepsgroepen kan alleen gebruik worden gemaakt van de volks- en beroepstelling 1947, daar de woningtelling van 1956 geen verdere differentiatie verschaft. Tabel 2 geeft een verdeling van de beroepsbevolking over de verschillende bedrijfsklassen.

Tabel 2

BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSKLASSEN

	Aantal werkenden		% werkenden	
	mannen	totaal	mannen	totaal
Bouwnijverheid	144	144	18	14
Metaalnijverheid	156	162	20	16
Andere nijverheid	55	74	7	7
Landbouw	180	211	23	21
Visserij en jacht	86	86	11	9
Handel en verkeer	126	178	16	18
Andere beroepen	45	154	5	15
Alle beroepen	792	1009	100	100

Bron: Volks- en beroepstelling 1947.

De nijverheid is de belangrijkste bedrijfsklasse, met als voornaamste onderdelen de bouwnijverheid en de metaalnijverheid. Na de landbouw, waar in 1947 23% van de mannen werkten, volgen dan nog handel en verkeer en de visserij. Helaas, kan niet worden nagegaan hoeveel er in de 12 jaar, die sinds de volks- en beroepstelling zijn verstreken in bovenstaande opstelling is gewijzigd.

Het grote aantal forensen maakt het gewenst iets dieper hierop in te gaan. Tabel 3 geeft een overzicht van het forensisme naar bedrijfsklasse in 1947.

Tabel 3

FORENSISME

	Aantal forensen		% forensen in beroepsbev.	
	mannen	totaal	mannen	totaal
Bouwnijverheid	99	99	69	69
Metaalnijverheid	137	143	88	88
Andere nijverheid	24	33	44	45
Landbouw	45	47	25	22
Visserij en jacht	78	78	91	91
Handel en verkeer	49	67	39	38
Andere beroepen	17	75	38	49
Alle beroepen	449	542	57	53

Bron: Volks- en beroepstelling 1947

Deze tabel laat zien, dat het forensisme in elke bedrijfstak veel voorkomt. In de landbouw is het percentage forensen het laagste. De werkers in de metaalnijverheid werken bijna allen buiten de gemeente Arnhem. Deze gaan hoofdzakelijk naar Vlissingen en Middelburg. Ook de vissers zijn als forensen geteld, omdat de boten in Veere en Vlissingen liggen.

c. De agrarische beroepsstructuur

Tabel 4 geeft een overzicht van de agrarische beroepsstructuur, uit de volks- en beroepstelling 1947 en de woningtelling 1956.

Tabel 4

	WERKENDE MANNEN IN DE LANDBOUW			
	Aantal werkende mannen			
	bedrijfs- hoofden	meewerkende gezinsleden	arbei- ders	to- taal
1947	47	25	108	180
1956	44	17	60	121

Van de 180 mannen in de landbouw werkte in 1947 89% in de akkerbouw en veehouderij, 26% was bedrijfshoofd, 14% meewerkende gezinsleden en 60% arbeiders. In 1956 was het aantal in de landbouw werkende mannen met een derde deel verminderd. Deze vermindering moet vrijwel uitsluitend onder de arbeiders worden gezocht, van wie blijkbaar een groot deel naar niet-agrarische beroepen is overgegaan. Ook het aantal meewerkende mannelijke gezinsleden is kleiner geworden.

Volgens gegevens van de districtsagent van het Bedrijfspensioen-fonds voor de Landbouw bedroeg medio 1959 het aantal in Arnhem wonende landarbeiders 47; hierbij waren 35 vaste landarbeiders en 12 losse, die echter meer dan een half jaar in de landbouw werkten. Van de 35 vaste landarbeiders werken er 5 niet in de gemeente Arnhem, terwijl binnen deze gemeente vier vaste arbeiders van elders werken.

Naast deze landarbeiders woont in Arnhem een hondertal arbeiders, dat wel eens in de landbouw werkt, doch hoogstens voor enkele weken per jaar. Zij werken niet alleen in de gemeente, het zijn grond- en wegwerkers, ongeschoolde bouwvakarbeiders en dergelijke. Tenslotte is er dan nog een aantal jeugdige arbeidskrachten, dat bij kroonbaten werkt door de gehele provincie.

Voor een indeling van de hoofd- en nevenberoepen van de grondgebruikers kan van recente gegevens gebruik gemaakt worden. Het L.E.I. hanteert een indeling van grondgebruikers in vier beroepsgroepen, die afwijkt van de door het C.B.S. gebruikte. Bij het L.E.I. wordt namelijk niet uitsluitend op het beroep gelet, maar ook rekening gehouden met de bedrijfsgrootte en eventueel de leeftijd van het bedrijfshoofd.

De volgende vier groepen worden onderscheiden:

- A. zuivere landbouwers;
- B. landbouwers met nevenberoep (minder dan de helft van de tijd wordt aan het nevenberoep besteed);
- C. niet-landbouwers met enig grondgebruik (minder dan de helft van de tijd wordt aan het eigen landbouwbedrijf besteed);
- D. rustende landbouwers en rentenierende niet-agrariërs met enig grondgebruik.

Tabel 5 geeft een overzicht van het aantal bedrijven in het ruilverkavelingsgebied naar beroepsgroep en grootteklasse.

Tabel 5

DE BEDRIJVEN IN HET RUILVKAVELINGSGEBIED

	Aantal bedrijven				
	totaal	naar beroepsgroep			
		A	B	C	D
1 - 10 ha	21	9	1	5	6
10 - 20 ha	14	14	-	-	-
> 20 ha	20	19	1	-	-
Totaal	55	42	2	5	6

Bron: C.D. en L.E.I.

42 van de 55 bedrijfshoofden zijn zuivere landbouwers, terwijl twee naast hun bedrijf een nevenberoep uitoefenen, een als melkrijder en een als melkventer, beroepen, die nauw met het agrarische bedrijf zijn verbonden. Dit geldt ook voor de beroepen in de C-groep, namelijk een melkrijder, twee landarbeiders, een los arbeider en een kustlichtwachter. Zelfstandige niet-agrariërs met 1 ha grond of meer komen in het gebied niet voor. Ook de zes grondgebruikers in de D-groep zijn agrariërs (geweest). Het zijn rustende landbouwers, die vroeger een groter bedrijf hebben gehad.

Het niet-agrarische element onder de grondgebruikers in het blok is dus wel gering.

d. Bedrijfsgroottestructuur in heden en verleden

Een overzicht van het aantal bedrijven per grootteklasse is in tabel 5 gegeven. Hieruit blijkt wel, dat in het gebied het grote bedrijf overheerst. Als de C- en D-bedrijven, die alle kleiner zijn dan 10 ha, buiten beschouwing worden gelaten, is bijna de helft van de bedrijven groter dan 20 ha, terwijl slechts drie bedrijven kleiner dan 5 ha zijn. De gemiddelde bedrijfs grootte van de A- en B-bedrijven is dan ook 21,4 ha.

Wanneer men nagaat hoe de huidige structuur van de bedrijfs-grootte is ontstaan, is het alleen mogelijk gemeentelijke gegevens over verschillende jaren te vergelijken. Dit is gebeurd in tabel 6, waarin de gemeente Arnemuiden en het landbouwgebied Walcheren naast elkaar zijn geplaatst (zie ook grafiek 2).

Tabel 6

BEDRIJVEN EN CULTUURGROND SINDS 1910

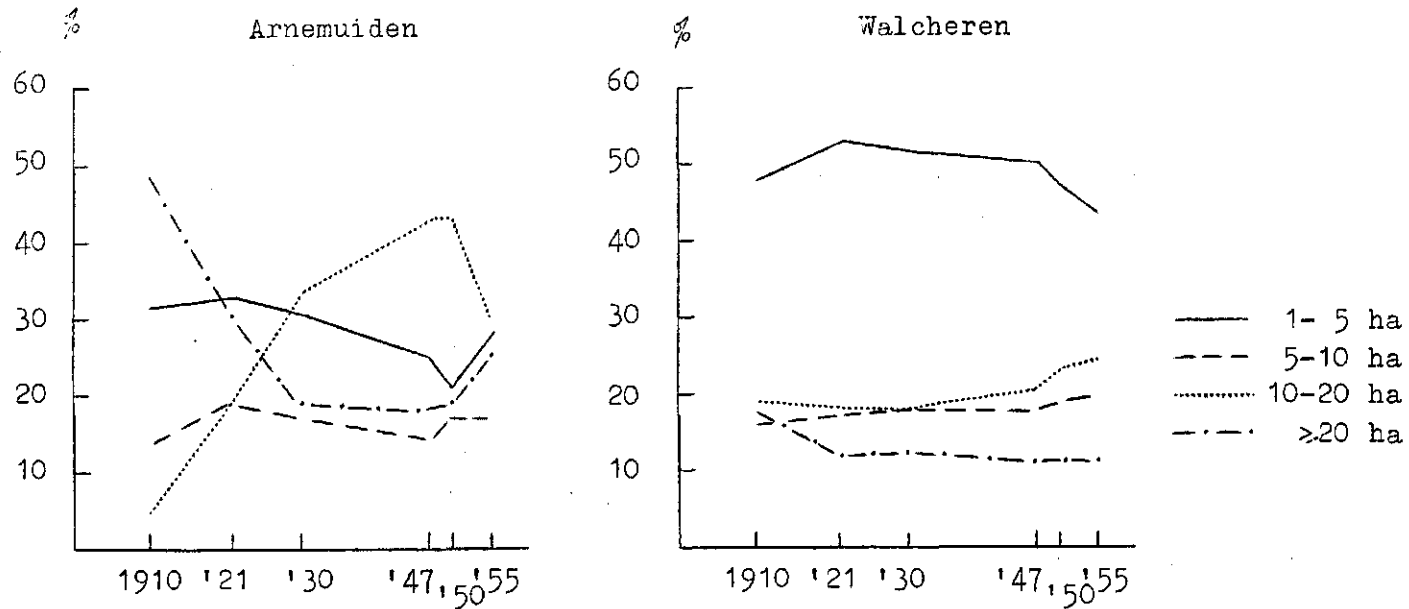
		Bedrijven $\geq$ 1 ha			% bedrijven in de grootteklasse				Indexcijfers (1910=100)		
		aant. tal	oppervl. cult.gr. in ha	gem. grootte in ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	$\geq$ 20 ha	aant. bedr.	opp. cult.-grond	gem. bedr.-grootte
Arnemuiden	1910	37	825	22,3	32	14	5	49	100	100	100
	1921	52	868	16,7	33	19	19	30	141	105	75
	1930	58	819	14,1	31	17	33	19	157	99	63
	1947	56	871	15,6	25	14	43	18	151	106	70
	1950	53	834	15,7	21	17	43	19	143	101	70
	1955	53	827	15,6	28	17	30	25	143	100	70
Walcheren	1910	1649	17917	10,9	48	16	19	17	100	100	100
	1921	1849	16173	8,7	53	17	18	12	112	90	80
	1930	1947	16746	8,6	52	18	18	12	118	93	79
	1947	1805	16213	9,0	50	18	21	11	109	90	83
	1950	1681	15465	9,2	47	19	23	11	102	86	84
	1955	1614	14931	9,3	44	20	25	11	98	83	85

Bronnen: 1910 - 1930 Directie van de landbouw
1947 - 1955 C.B.S.

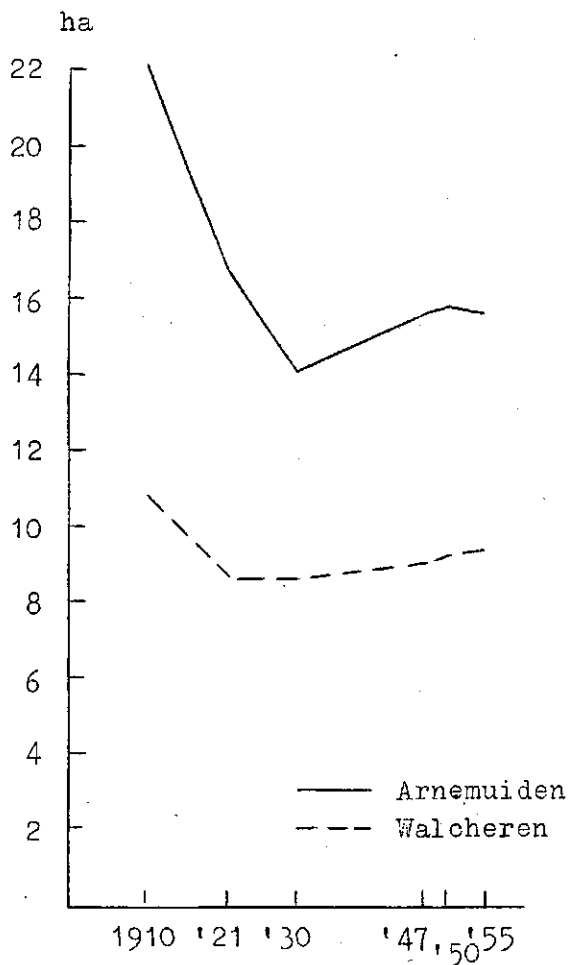
In de gemeente Arnemuiden is het aantal bedrijven van 1 ha en groter tussen 1910 en 1930 sterk gestegen, zonder dat de oppervlakte cultuurgrond noemenswaard is veranderd. In deze periode moeten dus enige grote bedrijven gesplitst zijn. Het aantal bedrijven van 20 ha en groter verminderde in deze periode sterk, naast een stijging van het aantal in de grootteklasse 10 - 20 ha. Na 1930 is het aantal bedrijven iets verkleind, vooral beneden 10 ha. Na 1950 is het aantal in de grootteklasse 1 - 5 ha weer toegenomen, evenals in de grootteklasse boven 20 ha, terwijl enige bedrijven tussen 10 en 20 ha verdwenen zijn. Doordat het aantal bedrijven in de gemeente betrekkelijk klein is, vertonen de relatieve cijfers nogal sterke schommelingen.

De gemiddelde bedrijfsgrootte in de gemeente Arnemuiden vertoont een sterke daling in de periode 1910 - 1930, waarna weer enige verhoging van het gemiddelde optreedt. De gemiddelde grootte ligt in Arnemuiden boven die van het eiland Walcheren.

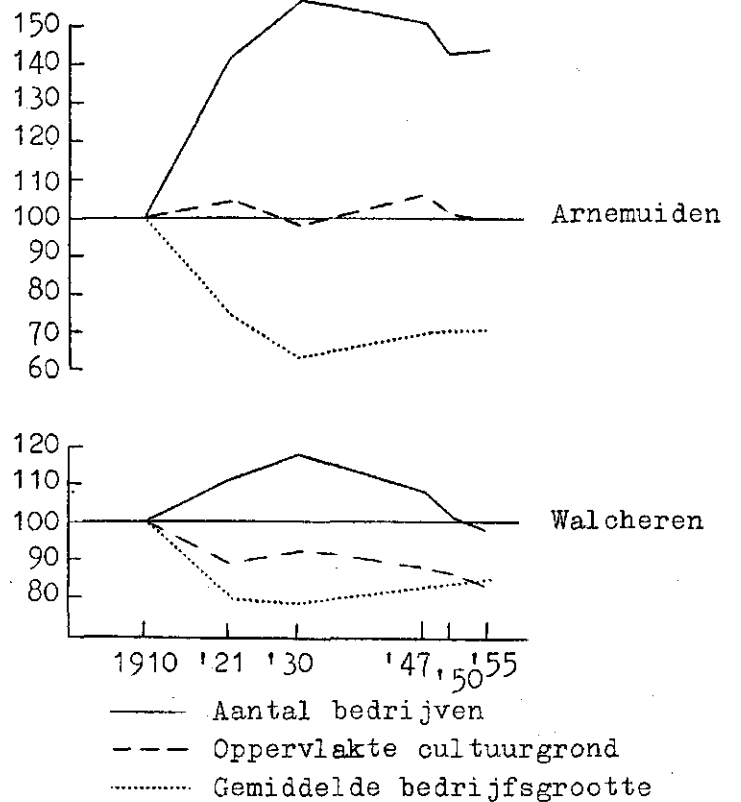
A. Indeling van de bedrijven

B. Gemiddelde bedrijfs grootte

C. Indexcijfers

3. Ruimtelijke produktie-omstandigheden

a. Verkaveling

Tabel 7

VERKAVELING

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven met						Gem. aantal kavels per bedrijf	Gem. kavelgrootte	
		1 kavel	2 of 3 kavels	4 of 5 kavels	6 of 7 kavels	8 of 9 kavels	≥ 10 kavels			
A + B	1-10 ha	10	1	5	1	2	1	-	4	1,49
	10-20 ha	14	-	2	5	7	-	-	5	2,67
	≥ 20 ha	20	3	5	4	3	2	3	5	6,56
Totaal		44	4	12	10	12	3	3	5	4,32
C		5	4	1	-	-	-	-	1	2,27
D		6	1	4	1	-	-	-	2	1,85

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Uit deze tabel blijkt, dat de verkavelingstoestand in dat gebied niet al te gunstig is. Gemiddeld komen 5 kavels per bedrijf voor. Weliswaar is de gemiddelde kavelgrootte 4,32 ha, maar deze wordt sterk beïnvloed door enkele grote bedrijven, die aaneengesloten liggen. 18 van de 44 A- en B-bedrijven blijken zes of meer kavels te hebben.

b. Eigendom en pacht

Over de verhouding tussen eigendom en pacht zijn per bedrijf geen recente gegevens voorhanden. Weliswaar is ook dat onderdeel in de metelling 1959 opgenomen, doch over deze gegevens kon nog niet worden beschikt. Daarom moet gebruik worden gemaakt van gemeentelijke gegevens van het jaar 1955. In tabel 8 zijn deze gegevens voor Arnemuiden vermeld.

Tabel 8

	Oppervlakte cult.grond in ha	% cultuurgrond	
		eigendom	pacht
1 - 5 ha	39	34	66
5 -10 ha	71	28	72
10 -20 ha	231	35	65
≥ 20 ha	486	17	83
Totaal	827	24	76

Bron: C.B.S.-metelling 1955.

Hieruit blijkt, dat de pacht verre overheerst, vooral op de grote bedrijven. Nauwkeurige gegevens over het aantal volledige eigendoms- en volledige pachtbedrijven zijn niet voorhanden.

c. Openbare nutsvoorzieningen

De meest recente gegevens voor de openbare nutsvoorzieningen zijn van mei 1955. Volgens deze telling was bijna de helft van de toen getelde bedrijven in Arnhem aangesloten op het elektriciteitsnet en evenveel op het waterleidingsnet. De helft van de bedrijven met elektriciteit maakte toen gebruik van elektromotoren.

d. Kadastrale en gemeten maat

De oppervlaktegegevens in deze sociaal-economische schets hebben betrekking op de gemeten maat, zoals die door de telplichtigen bij de landbouwtelling wordt opgegeven. De kadastrale maat wijkt daarvan af, zie tabel 9.

Tabel 9

KADASTRALE EN GEMETEN MAAT

	Opp.v.d. bedrijven in kada- strale maat in ha	% van de grond		Gemeten maat in % kadastrale maat
		cultuur- grond	overige gronden	
A + B 1 - 10 ha	62	99	1	94
10 - 20 ha	214	96	4	93
≥ 20 ha	761	92	8	90
Totaal	1037	93	7	91
C	14	98	2	95
D	26	99	1	95

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Uit deze tabel blijkt, dat de oppervlakte in gemeten maat gemiddeld 91% van de kadastrale maat bedraagt.

Van de bedrijfsoppervlakte in kadastrale maat is 93% cultuurgrond. Op de A- en B-bedrijven is de oppervlakte overige gronden 68 ha. Een groot gedeelte hiervan betreft schorren en dergelijke. Zo is er een groot bedrijf, waar 42 ha schorren bij horen.

4. Bedrijfstype en bedrijfsvoering

a. Grondgebruik

In tabel 10 wordt een overzicht van het gebruik van de cultuurgrond gegeven.

Tabel 10

GRONDGEBRUIK					
		Oppervl. cultuur- grond in ha	% cultuurgrond		
			bouw- land	gras- land	tuin- land
A + B	1-10 ha	58	58	41	1
	10-20 ha	200	53	45	2
	≥ 20 ha	682	67	32	1
Totaal		940	64	35	1
C		14	72	27	1
D		26	85	12	3

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Het bouwland neemt op de A- en B-bedrijven 64% van de cultuurgrond in beslag, het grasland 35% en het tuinland 1%. Op de grote bedrijven is het percentage bouwland iets hoger dan op de kleinere. Het bedrijfstype dat in dit gebied het meest voorkomt kan worden aangeduid als gemengd, met de akkerbouw als belangrijkste onderdeel, waarbij op de kleine bedrijven de veehouderij in verhouding van wat meer belang is dan op de grote.

De oppervlakte bouwland is in de gemeente Arnhem in de laatste dertig jaren groter geworden, ten koste van het grasland. Was in 1930 het percentage bouwland 44, in 1955 was het gestegen tot 66%, dus een relatieve verhoging van 50%.

b. Bouwlandgebruik

Uit de in tabel 11 vermelde gegevens over het bouwland, blijkt dat in alle grootteklassen de hakvruchten overwegen. Het zijn in de eerste plaats suikerbieten en aardappelen; daarnaast wordt meestal nog een kleinere oppervlakte voederbieten verbouwd. Daarna volgen de granen in belangrijkheid, met als voornaamste gewassen zomergerst en wintertarwe. Ook worden in deze streek vrij veel peulvruchten verbouwd, met name schokkers, groene erwten en veldbonen. Tenslotte kunnen nog genoemd worden vlas, blauwmaanzaad en wat klaver als groenvoedergewas.

B O U W L A N D G E B R U I K

Tabel 11

	Oppervlakte bouwland in ha	Percentage bouwland, beteeld met:									
		gra- nen	zomer- gerst	waarvan winter- tarwe	hak- vruch- ten	aard- appelen	waarvan suiker- bieten	peul- vruch- ten	waarvan schok- kers	overige ge- wassen	waar- van vlas
A + B	1-10 ha	34	9	16	41	14	19	21	13	13	5
	10-20 ha	107	11	11	40	10	22	23	16	8	2
	≥ 20 ha	458	13	14	35	12	19	19	14	12	8
Totaal		599	13	14	37	12	20	19	14	11	6
C		10	8	8	49	20	27	25	12	-	-
D		22	5	17	40	8	31	24	21	8	2

Bron: C.B.S.-meitelling 1959.

Op de bedrijven kleiner dan 20 ha blijkt het percentage hakvruchten en peulvruchten wat hoger te zijn dan op de grote bedrijven en het percentage granen lager, Op de kleinere bedrijven wordt het bouwland wat intensiever gebruikt.

c. De veestapel

Wanneer in dit gebied de veestapel wordt genoemd, wordt eigenlijk alleen het rundvee bedoeld. Varkens en kippen komen niet veel voor. Wel worden op de meeste bedrijven kippen gehouden, doch gemiddeld niet meer dan twintig. Op alle bedrijven in het blok tezamen waren in mei 1957 44 mestvarkens en 9 fokzeugen.

In tabel 12 wordt een overzicht gegeven van de rundveestapel.

Tabel 12

RUNDVEESTAPEL

	Aantal bedrijven	Melkvee					Jongvee		Mestvee		
		aant. bedr. met melkvee	aantal melkkoeien per			p.100 melkkoeien		aant. bedr. met mestvee	aant. stuks mestvee per		
			be-drijf	100 ha cult.gr.	100 ha grasl.	kalveren	pinken		be-drijf	100 ha grasl.	
A + B	1-10 ha	10	8	4	60	145	46	26	4	2	37
	10-20 ha	14	13	8	49	109	41	38	12	6	78
	≥ 20 ha	20	20	6	18	56	96	103	20	13	114
Totaal		44	41	6	27	77	68	68	36	9	99
C		5	1	3	22	83	67	100	-	-	-
D		6	1	2	7	67	-	50	1	3	100

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Op de meeste A- en B-bedrijven wordt zowel melkvee als mestvee gehouden. Vooral aan het mesten van jongvee wordt in dit gebied vrij veel gedaan. Gemiddeld waren er in mei 1959 9 stuks mestvee per bedrijf tegen 6 melkkoeien. Vooral op de grote bedrijven wordt veel mestvee gehouden.

De dichtheid van de melkveebezetting is vrij gering namelijk 77 stuks per 100 ha grasland. Dit wordt veroorzaakt door de grote aantallen mestvee, want op de bedrijven kleiner dan 10 ha, waar minder aan mesten wordt gedaan, is de melkveedichtheid veel groter.

Op de kleine bedrijven wordt minder jongvee aangehouden dan op de grote. Gemiddeld komen per 100 melkkoeien 68 kalveren en eveneens 68 pinken voor. Dit is veel meer dan nodig is voor de normale vervanging. Ook hieruit blijkt dus de betekenis van de mesterij.

Tenslotte verdient nog vermelding dat op één bedrijf in het blok een grote kudde schapen gehouden wordt.

d. Mechanisatie

Een belangrijk kengetal voor de bedrijfsvoering is de mate van mechanisatie. Uit oudere landbouwtellingen zijn hierover voor de gemeente Arnemuiden enige gegevens bekend. Zo waren er in 1955 van de 49 bedrijven van 5 ha en groter 10, die met trekkers werkten. In totaal waren toen op deze bedrijven tezamen 13 trekkers in gebruik. In 1958 was dit aantal gestegen tot 18 op 15 bedrijven, waarvan één loonbedrijf. In vergelijking tot de rest van Zeeland komen in Arnemuiden weinig trekkers voor, namelijk één per 56 ha, tegen één per 27 ha in de gehele provincie. In mei 1959 waren er in het ruilverkavelingsgebied 36 A- en B-bedrijven met werkpaarden. De verdeling over de grootteklassen geeft tabel 13.

Tabel 13

WERKPAARDEN		
	Aantal bedrijven met werkpaarden	Aantal werkpaarden per bedrijf
A + B 1-10 ha	5	1,2
10-20 ha	14	1,5
≥ 20 ha	17	3,7
Totaal	36	2,0
C	-	-
D	-	-

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

26 bedrijven in het blok blijken over één of meer motoren te beschikken, zoals uit tabel 14 blijkt. Het zijn bijna uitsluitend bedrijven van 10 ha en groter.

Tabel 14

MOTOREN				
	Aan- tal bedrij- ven	Waarvan met		
		elektro- motor	bezine- motor	petr.of diesel- motor
A + B 1-10 ha	10	-	1	-
10-20 ha	14	7	2	-
≥ 20 ha	20 ¹⁾	8	6	2
Totaal	44	15	9	2
C	5	-	-	-
D	6	-	-	-

1) W.v. 1 met electro + benzine,
1 met benzine + diesel.

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Bij de landbouwtelling van mei 1955 zijn nog een aantal andere grote werktuigen geregistreerd. Tabel 15 geeft de cijfers voor de gehele gemeente Arnhem.

Tabel 15

W E R K T U I G E N

	Aantal	
	in eigen- dom	in mede- eigendom
Melkmachines	-	-
Motorspuiten	-	-
Graanmaaiers- zelfbinders	4	1
Sorteermachines	3	2
Aardappelrooi- machines	7	2

Bron: C.B.S.-metelling 1955.

Ook in 1958 kwamen in Arnhem geen melkmachines voor. Op de meeste bedrijven is de melkveestapel trouwens te klein om een melkmachine rendabel te maken.

e. Arbeidsbehoefte

Voor het berekenen van de arbeidsbehoefte wordt gebruik gemaakt van arbeidsnormen, die ontleend zijn aan bedrijven waar de arbeid doelmatig en rationeel wordt aangewend. De genormeerde arbeidsbehoefte wordt uitgedrukt in zogenaamde standaarduren (st.u.) per ha en per stuks vee. De genormeerde arbeidsbehoefte van de bedrijven in het blok is vermeld in tabel 16.

Tabel 16

ARBEIDSBEOEFTE

	Groepen A + B				Groep C	Groep D
	1-10 ha	10-20 ha	≥ 20 ha	to- taal		
Aantal bedrijven	10	14	20	44	5	6
Oppervlakte cultuurgrond	62	214	761	1037	14	26
% st.u. voor rundvee	29	27	14	18	11	4
paarden	4	4	3	3	-	-
ander vee	5	2	3	3	5	2
grasland	12	15	12	13	8	4
akkerbouw	46	46	65	59	71	75
tuinbouw	4	6	3	4	5	15
Aantal st.u. per bedrijf	2487	5725	11391	7564	1137	1702
per ha cult.gr.	428	400	334	354	418	345

Bron: C.B.S.-metelling 1959

L.E.I.

Het blijkt, dat ook wat de arbeid betreft, de akkerbouw het belangrijkste bedrijfs onderdeel is. Op de A-en B-bedrijven gaat 59% van de standaarduren hier naar toe.

Het aantal standaarduren per ha cultuurgrond is een maat voor de intensiteit van het grondgebruik. De kleine bedrijven blijken gemiddeld intensiever te worden gevoerd dan de grote. Dit is in overeenstemming met de al geconstateerde dichter melkveebezetting en het hogere percentage hakvruchten op deze bedrijven.

Gezien het aantal standaarduren dat een volwaardige arbeidskracht kan maken, leveren de bedrijven kleiner dan 10 ha gemiddeld niet genoeg werk voor één man. Toch zal hierop in het algemeen tenminste het bedrijfshoofd werk vinden, zodat deze bedrijven geen hoog arbeidseffect kunnen hebben (arbeidseffect is het aantal standaarduren per volwaardige arbeidskracht). Daar er een sterke samenhang is tussen arbeidseffect en arbeidsinkomen, is een hoog arbeidseffect van veel belang. Helaas laten echter de verzamelde gegevens niet toe het aantal volwaardige arbeidskrachten vast te stellen, zodat een berekening van het arbeidseffect achterwege moet blijven.

f. Arbeidsvoorziening

Nadat in het voorgaande is gesproken over de benodigde arbeid op de bedrijven, komt nu de arbeidsvoorziening aan de orde, dus de vraag wie deze arbeid leveren. Met de beschikbare gegevens is het niet mogelijk een volledig inzicht in de arbeidsvoorziening op de bedrijven te krijgen. Slechts de aantallen arbeidskrachten, gesplitst in gezinspersoneel en anderen, die op 6 mei 1959 op de bedrijven werkten, zijn bekend. Deze aantallen zijn in onderstaande tabel vermeld.

Tabel 17

ARBEIDSKRACHTEN

	Groepen A en B				Groep C	Groep D
	1-10 ha	10-20 ha	≥20 ha	totaal		
Aantal bedrijven	10	14	20	44	5	6
Aantal arbeidskrachten op 6-5-'59:						
Gezinsleden						
mannen	11	18	30	59	5	5
vrouwen	3	11	18	32	-	1
Anderen						
mannen	2	9	38	49	-	-
vrouwen	-	-	-	-	-	-
Totaal						
mannen	13	27	68	108	5	5
vrouwen	3	11	18	32	-	1

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

Op die dag werkten op de A- en B-bedrijven 49 landarbeiders en 59 mannelijke gezinsleden. Trekt men van deze laatste de 44 bedrijfshoofden af, dan blijven 15 andere gezinsleden over. Van deze is er maar één op een bedrijf kleiner dan 10 ha werkzaam.

Zouden dit allemaal zoons zijn (hetgeen niet vaststaat) dan zou nog het aantal meewerkende zoons in het gebied niet groot zijn. In het geheel werken er 32 vrouwelijke gezinsleden mee, meest op de grotere bedrijven. Op de kleine bedrijven kan blijkbaar het bedrijfshoofd meestal het werk alleen af, hetgeen ook al bij de bespreking van de arbeidsbehoefte is gebleken.

5. Leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden

Een overzicht van de leeftijd van de bedrijfshoofden geeft tabel 18.

Tabel 18

LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

	Aantal bedrijfshoofden							Gemiddelde leeftijd (in jaren)	
	to-taal	in de leeftijdsklasse					leeft. onbek.		
		< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar			
A + B	1-10 ha	10	2	2	1	3	1	1	48
	10-20 ha	14	1	4	5	4	-	-	48
	≥ 20 ha	20	-	7	7	5	-	11	50
Totaal		44	3	13	13	12	1	2	49
C		5	1	-	2	2	-	-	51
D		6	-	-	1	2	3	-	63

Bron: C.B.S.-metelling 1959.

De bedrijfshoofden op de kleine bedrijven zijn over het algemeen iets jonger dan hun grote collega's. De gemiddelde leeftijd van de landbouwers is 49 jaar. De verdeling over de leeftijdsklassen tussen 35 en 65 jaar is regelmatig. In de D-groep is de gemiddelde leeftijd uiteraard hoog.

6. Samenvatting

Bij de bespreking van de beroepsstructuur viel het grote aantal pendelaars op, wat wijst op weinig niet-agrarische werkgelegenheid in de gemeente Arnhem.

Er is in het blok een vrij scherp onderscheid te maken tussen agrariërs en niet-agrariërs. Onder de bedrijfshoofden in de C-groep komt slechts één met een niet-agrarisch beroep voor.

De gemiddelde bedrijfs grootte van de A- en B-bedrijven is 21,4 ha; er zijn slechts drie bedrijven kleiner dan 5 ha. De gemiddelde bedrijfs grootte in het blok is veel hoger dan die van Walchoren.

De verkavelingstoestand is ongunstig. Slechts enkele bedrijven hebben alle grond bij elkaar liggen.

Gemiddeld hebben de bedrijven vijf kavels, bijna de helft heeft zes of meer kavels.

In Arnhem is veel pachtgrond. Slechts 24% van de cultuurgrond is eigendom van de gebruikers.

De akkerbouw is het belangrijkste bedrijfs onderdeel. Verder wordt er veel mestvee gehouden. Zowel de tuinbouw als de varkens- en kippenhouderij zijn in het gebied van geen belang. In de afgelopen dertig jaren is de akkerbouw sterk toegenomen, ten koste van het grasland.

Het aantal standaarduren per ha is op de bedrijven kleiner dan 10 ha het hoogst. Gemiddeld is het aantal standaarduren per bedrijf in deze grootteklasse 2487, hetgeen niet voldoende is voor één volwaardige arbeidskracht.